Vir doctus Anatolicus 972–979

Nihal TÜNER ÖNEN*

Phaselis'ten İmparator Lucius Verus İçin Yeni Bir Adak Yazıtı

Abstract: During the 2012 survey campaign conducted in Phaselis on the south shore of Asia Minor an inscription broken into two pieces was found between the south harbour and the south-west mountainside of the *acropolis*, on the side of the wall near the modern path leading from Hadrian's Gate towards the south harbour. The inscription, a votive offering to emperor Lucius Aurelius Verus, was dedicated by the boule and demos of Phaseleites. It mentions a visit (*epibaterion*) of the emperor to the city, probably during his Eastern Campaigns, as the reason for the dedication. The article looks into the stopover of Lucius Verus in Phaselis during the years 162–166 and the city's preparations for it. Some previously published inscriptions from the city are re-examined in the light of the new document.

Keywords: Phaselis; Lucius Aurelius Verus; Eastern Campaigns; *epibaterion.*

İmparator Antoninus Pius'un 7 Mart 161 yılındaki vefatının ardından, evlat edindiği oğulları Marcus Aurelius ve Lucius Verus başa geçmişlerdir. Parthia Kralı III. Vologaeses bu yönetim değişikliğinde oluşabilecek boşluktan yararlanmak isteyerek Roma'ya bağlı Armenia ve Syria bölgelerine saldırılarda bulunmuştur.[1] 161/2 kışında Syria halkı tarafından, bölgede isyan çıktığı rapor edilince, Parthia üzerine sefere çıkılması kararlaştırılmış ve bu seferin komutası hem fiziksel olarak daha dinç hem de Marcus Aurelius'tan daha genç olduğu için Lucius Verus'a verilmiştir.[2] Antik kaynaklar ve epigrafik belgeler 162 yılının başlarında Roma'dan harekete geçen Verus'un aynı yılın Şubat/Mart ve Eylül/Ekim ayları arasında Atina'da konakladığı ve Eleusis'te *mysteria*'ların açılışını yaptığını belgelerler.[3] İmparator bura-

* Yrd. Doç. Dr. Nihal Tüner Önen, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Kampus, TR – 07058 Antalya (nihaltuner@akdeniz.edu.tr).

1999 yılında, Akdeniz Üniversitesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü'nde asistan olarak başladığım akademik yaşamım boyunca saygıdeğer hocam Sencer Şahin, bilimsel çalışmaları ile her daim bizlere örnek bir hoca olmuştur. 1981–1985 yılları arasında Cevdet Bayburtluoğlu yönetiminde yürütülen Phaselis kazılarına epigraf olarak katılan Sencer Şahin, doktora tezi olarak bana bu kentin yazıtlarını önermiş ve kendisinin tuttuğu tüm notları ile yayımlamadığı yazıtları da benim çalışmam için vermiştir. Bundan dolayı 2012 yılından itibaren sürdürülen yüzey araştırmalarına epigraf olarak katıldığım Phaselis kentinde bulunan bu yazıtı Sencer Şahin için hazırlanan anı kitabında yayınlamak benim için çok anlamlıdır.

[1] ILS I 1076; SHA Pius 9.6; Aur. VIII. 6. Savaşın nedenleri hakkında ayrıca bkz. Weiss 2007, 161–172 ; Birley 2012, 217–218.

[2] Cass. Dio 71.1.3: ὁ δὲ Λούκιος ἔρρωτό τε καὶ νεώτερος ἦν, τοῖς στρατιωτικοῖς τε ἔργοις καταλληλότερος. ὅθεν καὶ γαμβρὸν αὐτὸν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Λουκίλλᾳ ὁ Μάρκος ποιήσας εἰς τὸν πρὸς Πάρθους ἔπεμψε πόλεμον. Lucius Verus'un Part seferine gönderilmesi için ayrıca bkz. SHA Verus 5. 8.

[3] Pausanias, İmparatorun Suriye'ye kadar deniz yoluyla gittiğini onaylar (Paus. 8.29.3–4: ἠθέλησεν ὁ Ῥωμαίων βασιλεὺς ἀναπλεῖσθαι ναυσὶν ἐκθαλάσσης ἐς Ἀντιόχειαν πόλιν· ἔλυτρον οὖν σὺν πόνῳ τε καί δαπάνῃ χρημάτων ὀρυξάμενος ἐπιτήδειον ἐς τὸν ἀνάπλουν, ἐξέτρεψεν ἐς τοῦτο τόν ποταμὸν.). İmparator Roma'dan deniz yoluyla Korinthos'a geçmiştir. Korinthos'ta konaklayıp konaklamadığına ilişkin herhangi bir belge yoktur. Fakat Atina'da konakladığı antik literatür aracılığıyla belgelenir (Euseb. chron. 222; Hieron. chron. 204; Cassiod. chron.143; Synk. 664; Philostr. soph. 2.1 [561]). Lucius Verus muhtemelen hastalığı dolayısıyla Eleusis'teki *mysteria*'ların açılışına geç gelmiştir ve o açılışı başlatabilsin diye *mysteria*'lar tekrar edilmiştir (SIG^3 869 = IG II^2 3592 str. 22–24: τὸν Αὐτοκράτορα μυήσαντος | Λούκιον Αὐρήλιον Οὖηρον δὶς ἐπὶ τῷ ἔτει ἀγαγόντα | μυστήρια καὶ τοῦτο κατὰ τὸ θεμιτόν). Krş. Barnes 1967, 71; Kapetanopoulos 1970, 68–69 dn. 23; ayrıca bkz. Kienast 1996, 211.

dan Ephesos'a,[4] oradan da Pamphylia ve Kilikia güzergâhı boyunca deniz yolculuğu yaparak Syria'ya geçmiştir.[5] *Historia Augusta* İmparatorun güzergâhı üzerindeki pek çok kenti ziyaret ettiğini söyler, ama kentlerin isimlerini vermez. Ionia'dan Syria'ya kadar imparatorun güzergâhında yer alan kentlerden Ephesos dışında Erythrai (IvErythrai 224), Khios (IGR IV 934), Patara (TAM II 413), Attaleia (SEG 17, 561 ve 562), Perge (IvPerge 186) ve Olba'dan (SEG 37 1295) ele geçen yazıtlar, İmparatorun bu kentlere de uğramış olduğu, ya da kentlerde böyle bir beklenti sonucu hazırlık yapıldığı şeklinde yorumlanabilir. Perge'de söz konusu adak yazıtı dışında bulunan kolossal boyutlardaki zırhlı Lucius Verus heykeli de, Perge'nin imparatorun uğraması ihtimaline karşı masraflı hazırlıklara giriştiğinin bir göstergesidir.[6] Fakat söz konusu yazıtlar imparatorun illaki bu kentlere gittiğini göstermez. Bunun dışında Lucius Verus'un 164 yılında, Marcus Aurelius'un kızı Lucilla ile evlenmek üzere tekrar Ephesos'a gittiği bilinmektedir.[7] Düğününün ardından Syria'ya dönen Verus 166 yılı yazına kadar burada kalmış; batıda Germen ve Sarmat boylarının tehlike yaratması üzerine aynı yılın sonbaharında Roma'ya geri dönmüştür.[8] Bu durumda İmparator Verus 162–166 yılları arasında dört kez Anadolu'nun güney sahilleri boyunca seyahat etmiştir.[9] Dolayısıyla imparatorun bu kentlere gelip gelmediğini, geldiyse de bunun hangi seyahatinde gerçekleştiğini tespit etmek oldukça zordur. Bu konuda, İmparatorun Armenia, Parthia ve Media'da elde edilen başarıların ardından sırasıyla aldığı *Armeniacus* (163), *Parthicus Maximus* (165), *Medicus* (166) zafer unvanları bir dereceye kadar yol gösterici olmaktadır.[10] Fakat hiçbir unvanını anmayan yazıtlar yine de muallâkta kalmaktadır.[11]

Phaselis'lilerin Halk ve Kent Meclislerinin Lucius Verus'a Adağı

Alttan ve üstten profillendirilmiş kireçtaşı heykel kaidesi. Güney Liman ile *akropolis*'in güneybatı eteklerı arasında, Hadrian Kapısı'ndan Güney Liman'a giden modern patikanın yanındaki geç dönem duvarının hemen yanında bulunmuştur. Yazıt taşıyıcı sağ üst 2. satırdan başlayan ve sol alt 5. satıra doğru enlemesine inecek şekilde kırılmıştır.

Yüks.: yak.1.40 m; gen.: 0.46 m; der.: 0.40 m; harf yüksekliği: 0.04 m.

---

[4] İmparatorun Ephesos'ta konakladığı epigrafik olarak net bir şekilde kanıtlanmıştır. Publius Vedius Antoninus için yapılan onurlandırmada, İmparatorun kentte kaldığına yönelik açık ifadeler bulunmaktadır (IEphesos III 728 str. 21–26: … γυμνα|σιαρχήσαντα δὲ καὶ ἐν ταῖς | ἐπιδημίαις τοῦ μεγίστου | αὐτοκράτορος Λουκίου | Αὐρηλίου Οὐήρου ἀνεν|δεῶς πᾶσι ναῖς ἐπεδήμη|σεν ἡμέραις, πολλοῖς καὶ | μεγάλοις ἔργοις κεκοσ|μηκότα τὴν πόλιν...).

[5] SHA Verus 6.9: *nam cum interfecto legato, caesis legionibus, Syris defectionem cogitantibus, oriens vastaretur, ille in Apulia venabatur et apud Corinthum et Athenas inter symphonias et cantica navigabat et per singulas maritimas civitates Asiae Pamphyliae Ciliciaeque clariores voluptatibus immorabatur.*

[6] Delemen 2011, 297–314. İthaf yazıtı bulunmasa da Anazarbos kentinde yer alan üç geçitli zafer takının İmparator Lucius Verus'un Parth zaferi vesilesiyle inşa edildiği düşünülür (Kadıoğlu 2013, 249).

[7] SHA Verus 7.7: *Ephesum etiam rediit, ut Lucillam uxorem, missam a patre Marco, susciperet, et idcirco maxime ne Marcus cum ea in Syriam veniret ac flagitia eius adnosceret. nam senatui Marcus dixerat se filiam in Syriam deducturum*. Krş. Barnes 1967, 72.

[8] Armenia, Parthia ve Media seferleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Dodd 1911, 216–267; Strobel 1993, 1317–1355; Weiss 2007, 160–172; Birley 2000, 160–165; Birley 2012, 218–221.

[9] İmparatorun tüm seyahati için bkz. Halfmann 1986, 210–212.

[10] Kienast 1996, 144; W. Eck, Verus, DNP 12.2, 2002, 105. Krş. SEG 43 957 (Sagalassos (164/5): Αὐτοκράτορι Καίσαρι | [M.] Αὐρηλίῳ Ἀντωνεί|[ν]ῳ Σεβαστῷ Ἀρμεν|[α]κῷ καὶ Αὐτο|[κ]ράτορι Καίσαρι | [Λο]υκίῳ Αὐρηλίῳ | [Ο]ὐήρῳ Σεβαστῷ | Ἀρμενιακῷ ἡ Σα|γαλασσέων πόλις). Marcus Aurelius'un *Armeniacus* unvanını 164 yılının ortalarında alması konusunda bkz. Kienast 1996, 139.

[11] Krş. TAM II 413 (Patara (161/9): Αὐτοκράτορι | Καίσαρι Λουκίῳ | Αὐρηλίῳ Οὐήρῳ | Σεβαστῷ σωτῆρι); SEG 17 561 (Attaleia (161/9): Αὐτοκράτορι | Καίσαρι Λουκίωι | Αὐρηλίωι Οὐήρωι | Σεβαστῶι | ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος); SEG 13 291 (Megara (161/9): Αὐτοκράτορα Καίσαρα Λούκιον Αὐρήλιον Οὐῆ[ρον] | Σεβαστόν, θεοῦ Ἀντωνείνου υ[ἱ]όν, θεοῦ Ἁδριανοῦ | υἱωνόν, θεοῦ Τραϊανοῦ Παρθικοῦ ἔκγονον, θεοῦ | Νέρουα ἀπόγονον).

Αὐτοκράτορι
Κ̣αίσαρι Λουκίῳ
Αὐρηλίῳ Οὐήρῳ
4 Σ̣εβαστ̣ῷ πατ̣[ρὶ]
π̣ατρίδος Ὀλ[υμ]-
[π]ί̣ῳ, σωτ̣[ῆρι τοῦ]
[κ]όσμου̣ ὑπ[ὲρ]
8 τ̣ῆς ἐπιβάσεω[ς]
[α]ὐτοῦ Φασηλι̣-
[τ]ῶν ἡ βουλὴ κ̣α̣[ὶ]
ὁ δ ῆ μ ο ς.

Phaselis'lilerin boule ve demos'u karaya çıkışı dolayısıyla, vatanın babası, evrenin kurtarıcısı İmparator Caesar Lucius Aurelius Verus Augustus Olympios'a (adadılar).

Phaselis'ten ele geçen söz konusu yazıt, doğu seferi güzergâhında yer alan kentin imparatoru karşılamaya yönelik hazırladığı bir yazıttır. Fakat imparatorun ziyaretinin ne zaman beklendiği konusu açık değildir. Phaselis yazıtında imparatorun zafer unvanlarından hiçbirini almadığı görülür.[12] Bu durum ilk bakışta Verus'un 162 yılındaki ilk gelişi için kente ziyaretinin beklendiğini düşündürür.[13] Fakat 4.–5. satırlarda geçen πατὴρ πατρίδος (= *vatanın babası*) unvanı bu düşünceyi çürütür. Zira Lucius Verus bu unvanı resmi olarak ilk kez 12 Ekim 166 yılında Parth Zaferi üzerine Marcus Aurelius ile birlikte kutlanan *triumphus*'un ardından almıştır.[14] Phaselis yazıtında söz konusu olan aynı durum Perge'den ele geçen yazıtta da bulunmaktadır.[15]

Yazıtın 5.–6. satırlarında Lucius Verus'un Ὀλύμπιος epithetini aldığı görülmektedir. Fakat bu sıfatın epigrafik belgelerde bir istisna dışında şimdiye kadar sadece İmparator Hadrianus için kullanıldığı görülmüştür. Hadrianus, Atina'daki Ζεὺς Ὀλύμπιος Tapınağı'nın açıldığı ve Πανελλήνιον'un kurulduğu 129 yılından itibaren bu unvanla onurlandırılmıştır.[16] Bu tarihten sonra çok sayıda yazıt imparatoru bu

[12] Patara ve Attaleia'dan ele geçen iki yazıt da söz konusu zafer unvanlarını anmaz: TAM 413; SEG 17, 561. Attaleia'dan ele geçen bir başka yazıt ise imparatorun ölümünden sonraya aittir (SEG 17, 562: Λ. Αὐρηλίῳ | Οὐήρῳ θεῷ | Σεβαστῷ | ἡ βουλὴ καὶ | ὁ δῆμος).

[13] Bu konuda krş. Lucius Verus'un Syria Eyaleti'ne ilk gidiş tarihi olan 162'ye tarihlenen ve imparatorun ziyareti ile ilişkilendirilen Erythrai yazıtları: (IEryth. 224 str. 31–32: πάτρην ἐς φιλίην βάντι | νέωι Ἐρύθρωι ve 225: Δήμητρι θεσμοφόρωι καὶ [. . . c.$^{ca.\ 20}$. . .] καὶ τοῖς αὐτοκράτορ[σι Μάρ]κωι Αὐ[ρηλίωι Ἄντω]|νείνῳ καὶ Λουκίωι Αὐρηλίω[ι Οὐήρωι καὶ τῆι γλυκυ]τάτηι πατρίδι Μάρκ<ο>[ς Κλαύ]διος Π[. . c.$^{ca.\ 10}$. .] | τὴν πηγὴν τοῦ ὕδατος ἀν[. . c.$^{ca.\ 18}$. . εἰ]σίγαγεν καὶ τὸ ὑδρα[γώγιον σ]ὺν τοῖ[ς ἀγάλμασιν] | ἐκ τῶν ἰδίω[ν --) ve Khios (SEG 49 1138: ὁ δῆμος | αὐτοκράτορα Καίσαρα Λού|κιον Αὐρήλιον Οὔηρον Σε|βαστόν, δημαρχικῆς ἐξου|σίας τὸ β΄, θεοῦ Ἀντωνείνου | υἱόν, θεοῦ Ἁδριανοῦ υἱωνόν | θεοῦ Τραϊανοῦ ἔκγονον, θε|οῦ Νερούα ἀπόγονον | ἐπιμεληθέντος τῆς | ἀναστάσεως Ποπηΐου | Λατρίου τοῦ πρώτου | στρατηγοῦ)

[14] SHA Aur. 12.7: *Posteaquam autem e Syria victor rediit frater, patris patriae nomen ambobus decretum est, cum se Marcus absente Vero erga omnes senatores atque homines moderatissime gessisset.*

[15] IPerge 186: [Αὐτοκράτορι Καίσα|ρι Λουκίωι Οὐ]ήρωι εὐσεβ[εῖ | Σεβαστῶι ἀρχ]ιερεῖ | μεγί[στωι | πατρὶ πατρ]ίδος ἀνθυ[πάτῳ] ----

[16] Hadrianus'un *Olympios* ve *Olympios Zeus* unvanlarını alması hakkında ve diğer literatür için bkz. Birley 1997, 215–216; Witulski 2007, 109–139.

unvanla anmıştır. Mytilene'den ele geçen iki yazıt ise, bu sıfatın Augustus için de kullanıldığını belgelemektedir.[17]

Phaselis meclislerinin Lucius Verus'a neye istinaden Ὀλύμπιος sıfatını atfettiklerini açıklamak zordur. Fakat metnin formülasyonu, İmparator Hadrianus'a ilişkin kentten ele geçen yazıtlarla büyük benzerlik göstermektedir. Bugüne kadar kentten Hadrianus'u bu unvanla anan 6 yazıt ele geçmiştir.[18] Söz konusu yazıtların hepsi de imparatorun 128–132 yılları arasında imparatorluğa bağlı eyaletlere düzenlediği ikinci seyahati sırasında kente uğramasına yönelik hazırlanmıştır.[19] Bunlardan üçü Phaselis, Korydalla ve Akalissos kent ve halk meclislerinin İmparator'a olan heykel adağı yazıtlarını (TAM II 1191–1193); ikisi İmparator'a ithaf edilen *Tetragonal Agora* (TAM II 1194) ve Güney Liman'dan kente girişte yer alan anıtsal kapıya ilişkin (Blackmann 1981, 151 nr.1) yazıtları, sonuncusu ise bir onurlandırma yazıtı taşırlar (TAM II 1195). İlk üç yazıtın metinleri – Akalisos ile Korydalla adakları için kentlerin adı dışında – birebir aynıdır. Söz konusu yazıtlardan Akalisos'lular tarafından yazdırılanı (TAM II 1192) bugün dahi neredeyse tam olarak okunabilmektedir:

TAM II 1192:

Αὐτοκράτορι
Καίσαρι Τραιανῷ
Ἁδριανῷ Σεβα[στῷ],
πατρὶ πατρίδος,
Ὀλυμπίῳ, σωτῆ[ρι]
τοῦ κόσμου, ὑπ[ὲρ]
τῆς ἐπιβάσεως
αὐτοῦ Ἀκαλισέω[ν]
ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμ[ος].

Diğer iki yazıtın ise, İmparator'un adının geçtiği ilk satırları eksiktir, fakat söz konusu satırlar yazıtta geçen Ὀλύμπιος sıfatından dolayı İmparator Hadrianus olarak tamamlanmışlardır:

TAM II 1191:

[Αὐτοκράτορι]
[Καίσαρι Τρα]-
[ιανῷ Ἁδριανῷ]
[Σεβαστῷ, πατρὶ]
πατρίδος, Ὀλυμ-
πίῳ, σωτῆρ<ι> το[ῦ]
κόσμου, ὑπὲρ
τῆς ἐπιβάσεως
αὐτοῦ Φασηλει-
τῶν ἡ βουλὴ κ[αὶ]
[ὁ δῆμος].

TAM II 1193:

[Αὐτοκράτορι]
[Καίσαρι Τρα]-
[ιανῷ Ἁδριανῷ]
[Σεβαστῷ, πατρὶ]
[πατρί]δος, Ὀλυν-
[πίῳ, σ]ωτῆρι τοῦ
[κόσ]μου, ὑπὲρ τῆ[ς]
[ἐπιβ]άσεος αὐτοῦ
[Κορυ]δαλλέων ἡ *vac*
[βουλ]ὴ καὶ ὁ δῆμος.

[17] IG XII[2] 209 ([Γάϊον Καίσαρα] Σέβαστον Αὐτοκράτ[ορα | Γερ]μάνικον | [πάτερα πάτριδ]ος Δίης ὁ ἴρευς ---|--- καὶ ἀγ]ωνοθέτας Αὐτ[οκράτο|ρος Καίσαρος Δί]ος Ὀλυμπί[ω Σεβάστω]) ve 656 ([ἀρ]χίρεως διὰ βίω Θέας Ῥώμας | καὶ τῶ Σεβάστω Δίος Καίσαρος | Ὀλυμπίω πάτρος τᾶς πάτριδος | προεδρία Γαΐω Κλαυδίω, Ποτάμωνο[ς ὕω], | Διαφένη τῶ εὐεργέτα).

[18] TAM II 191–195; Blackman 1981, 151–152 nr. 1.

[19] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tüner Önen 2008, 313–321; Tüner Önen 2013, 93–106.

Phaselis'ten ele geçen Lucius Verus'a ilişkin yeni yazıt söz konusu iki yazıtın tamamlamalarının yeniden gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Zira bu yazıt Phaselis'lilerin İmparator Lucius Verus için de Ὀλύμπιος epithetini kullandıklarını açıkça göstermektedir. Bundan dolayı TAM II 1191 ve 1193 nr'lı yazıtların tamamlama kısmında İmparator Hadrianus yerine Lucius Verus'un adı da geçiyor olabilir. Bu durumda her ne kadar Hadrianus ve Verus arasında çok fazla bir zaman farkı olmasa da TAM 1191 ve 1193 nr'lı yazıtların harf karakterlerini hem TAM 1192'nin, hem diğer Hadrianus yazıtlarının hem de yeni yazıtın harf karakterleri ile karşılaştırmak bir fikir verebilir. Kentte yapılan araştırmalarda, Kalinka tarafından Attaleia'ya taşındığı bildirilen 1191 nr'lı yazıt dışında diğerleri yeniden tespit edilmişlerdir.[20] Dolayısıyla söz konusu karşılaştırma sadece 1193 nr'lı yazıt için yapılabilmiş, fakat kentteki Hadrianus yazıtlarının net bir harf karakteri göstermediği tespit edildiğinden, söz konusu girişim bir sonuca ulaşamamıştır. Fakat yine de Korydalla halk ve kent meclislerinin adadığı yazıt muhtemelen Akalisos'lularınki gibi İmparator Hadrianus'a ilişkindir. Zira Perge'den ele geçen bir yazıt, Pednelissos'luların da imparatorun gelişini selamlamak için, imparatorun ziyaret etmesi beklenen komşu kent Perge'ye kendi yazıtlarını gönderdiklerini göstermektedir.[21] Hatta Anemurion kentinin, Hadrianus'u onurlandıran bir yazıtı Attica'ya kadar gönderdiği bilinmektedir.[22]

Satır 6 ve 7'de geçen σωτὴρ τοῦ κόσμου (= evrenin kurtarıcısı) ifadesi de daha çok İmparator Hadrianus için kullanılmaktadır. Şimdiye kadar Lucius Verus'u "*kurtarıcı*" olarak veren yazıtlar bilinse de "*evrenin kurtarıcısı*" olarak niteleyen tek yazıt Pisidia'dan ele geçmiş, 164–165 yıllarına tarihlenen onurlandırmadır.[23]

Satır 7–9'da geçen ὑπ[ὲρ] τῆς ἐπιβάσεω[ς α]ὐτοῦ ifadesi, Lucius Verus'un, tıpkı İmparator Hadrianus gibi kente deniz yoluyla geldiğine ve muhtemelen de Güney Liman'da karaya ayak bastığına işaret eder.[24]

Lucius Verus'a adanan söz konusu yazıt vesilesiyle, 1981 yılında D. J. Blackman tarafından yayınlanan ve İmparator Traianus ile ilişkilendirilen yazıtın da yeniden ele alınması yerinde olacaktır.[25] Söz konusu yazıt da yeni yazıt ile aynı şekilde Hadrianus Kapısı'ndan Güney Liman'a giden modern patikanın yanındaki geç dönem duvarının hemen yanında bulunmuştur.

Blackman 1981, no. 3:

[. . . .]ον /[. . . . .]
[Π]αρθικὸν Φ[αση]-
λειτῶν ἡ βουλὴ
καὶ ὁ δῆμος.

[20] Söz konusu yazıt Attaleia'ya taşındıktan sonra Hadrianus Kapısı yakınlarında sur duvarında spolien malzeme olarak kullanılmış; ardından da Antalya Müzesi'ne getirilmiştir. Fakat Attaleia Yazıtları üzerine yapılan doktora çalışmasında yazıtın müzede bulunamadığı not edilmiştir (Gökalp 2008, 72).

[21] IPerge 111: Αὐτοκράτορι | Καίσαρι Τραιανῷ | Ἁδριανῷ Ὀλυμπίῳ | Σεβαστῷ σωτῆρι | τῆς οἰκουμένης | Πετνηλισσεῶν | ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος | διὰ Κόνωνος | Ἀρχελάου | πρεσβευ̣τ̣[οῦ].

[22] IG II^2 3293: Αὐτοκράτορα Καίσαρα | Τραιανὸν Ἁδριανὸν | Σεβαστὸν Ὀλύμπιον | πατέρα πατρίδος | τὸν σωτῆρα τοῦ κόσμου | Ἀνεμου[ριέων] τῆς Κιλικίας | ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος | διὰ πρεσβευτῶν | Π. Αἰλίου Καιώλου? | καὶ Γαίου τοῦ Ἀλεξάνδρου.

[23] Woodward 1910, 119 nr. 14: Καίσαρα Λούκιον | Αὐρήλιον Οὐῆρον | Ἀρμενιακὸν Σε|βαστὸν σωτῆρ[α] | τοῦ κόσμου ἡ β[ου]|λὴ καὶ ὁ δῆμος.

[24] İmparator Hadrianus'a ilişkin yazıtların kentteki buluntu yerleri ve ana caddenin Güney Liman'a çıkışında yer alan tak üzerindeki Hadrianus'a ithaf yazıtının deniz tarafına bakması, imparatorun kente deniz yoluyla geldiğini ve Güney Liman'da karaya çıktığını göstermektedir. Tüner Önen 2013, 99–100.

[25] Blackman 1981, 145–146 no. 3 (levha 72, 1).

Blackman, onurlandırılan imparatorun kimliği açık olmamakla birlikte, ikinci satırda korunmuş olan Παρθικός unvanının seçenekleri sınırladığını belirterek, söz konusu imparatorun Hadrianus ya da daha büyük olasılıkla Traianus olduğunu kaydeder. İlk satırda korunan **O** ve **N** harflerinden sonra gelen harfe ait hafif sağa eğik kalıntının **A**, **Λ** ya da **M** harflerine olanak tanıdığını belirten yazar, bu alan için ἌΑ[ριστον] (= *Optimum*)[26] tamamlamasını önerir ve söz konusu harf kalıntısının Δακικόν tamamlamasını dışarıda bırakacak denli iyi korunduğunu yazar. Gerçekten de taş üzerinde bugün dahi bu durum geçerliliğini korumaktadır. Böylece, nadiren de olsa bazı yazıtlarda ve sikkelerde *Parthicus* unvanını her daim Γερμανικός ve Δακικός ile birlikte alan Hadrianus'a yönelik bir onurlandırma olma olasılığı da düşmektedir.[27] Blackman, Hadrianus'tan sonraki imparatorlardan da Παρθικός unvanını alanlar olduğunu, fakat istisnasız bir şekilde bu unvanı Maximus/**M**έγιστος sıfatının takip ettiğini, bundan dolayı da Phaselis yazıtında bu imparatorların söz konusu olma olasılığının bulunmadığını bildirir. Her ne kadar bu unvanı ilk kullanan Traianus ve ardılı Hadrianus dışında, Marcus Aurelius, Lucius Verus, Septimius Severus, Caracalla, Commodus, Philippus Arabs, Gallienus, Probus ve Carus resmi olarak *Parthicus Maximus* unvanını almışlarsa da, epigrafik belgelerde bazen tek başına *Parthicus* olarak anılmışlardır.[28] Dolayısıyla Phaselis'ten ele geçen yazıtta, Traianus dışında Marcus Aurelius, Lucius Verus, Commodus, Septimius Severus, Caracalla da söz konusu olabilir. Fakat yazı karakteri ve Güney Liman yakınında yer alan konumu burada onurlandırılan imparatorun Lucius Verus olma olasılığını arttırmaktadır. Zira Phaselis'ten ele geçen ve kesin tarih veren yazıtların harf karakterlerine göre söz konusu yazıt büyük olasılıkla İS. II yüzyıldandır. Dolayısıyla bu yazıtta imparatorlar Septimius Severus ve Caracalla'nın söz konusu olma olasılığı zayıftır. İmparator Caracalla için kentte belgelenen onurlandırma yazıtının (TAM II 1198) harf karakteri de bu durumu destekler. Yazıtın Güney Liman yakınında bulunması da, kenti ziyaret etmesi beklenen bir imparatoru onurlandıran bir metni içermesi olasılığını güçlendirmektedir.[29] Her ne kadar, İS. 117 yılında Hatra'da Parthlara karşı aldığı yenilgi sonrasında Syria'dan Roma'ya deniz yoluyla dönecek olan İmparator Traianus'un, Hadrianus ya da Lucius Verus gibi kente uğraması beklenerek onurlandırılmış olması yüksek bir ihtimalse de,[30] ele geçen epigrafik bel-

---

[26] İmparator Traianus bu unvanı 114 yılında almıştır (Kienast 1996, 123).

[27] İmparator Hadrianus'un, adoptif babası Traianus'un zafer unvanlarını alması ve kullanması hakkında bkz. Kneissl 1969, 91–94. Hadrianus'un bu unvanları daha çok hâkimiyetinin ilk yıllarında kullandığı görülmektedir. Krş. IG V^2 533; IG VII 2237; IG XII 6. 1, 1221.

[28] Marcus Aurelius (IGBulg. II 727: ἀγαθῇ τύχῃ | Μᾶρκον Αὐρήλιον Ἀν|τωνεῖνον Αὐτοκράτο|ρα Γερμανικὸν Σαρματι|κὸν Μηδικὸν Παρθι|κὸν ἡ πόλις ἡ Τραιαν|έων ….); Lucius Verus (IG II^2 3620 Str. 11–15: μυή|σαντα παρόντος θεοῦ Ἁδριανοῦ, | μυήσαντα θεὸν Λούκιον Οὐῆρον Ἀρμενιακὸν Παρθικὸν καὶ Αὐτοκράτορας | Μ. Αὐρήλιον Ἀντωνῖνον καὶ… IG V 1, 1239: ἁ πόλις | Αὐτοκράτορα Καίσαρα Λ(ούκιον) Αὐρήλιον Βῆρον | Σεβ(αστόν), θεοῦ Ἀντ[ω]νίνου υἱόν, θεοῦ Ἁδρι|ανοῦ υἱ[ω]νόν, θεοῦ Τραϊανοῦ Παρθικοῦ |ἀπόγονον, Ἀρμενιακὸν Παρθικὸν Μηδι|κὸν Γερμανικόν, ἀρχιερέα μέγιστον,| δημαρχικῆς ἐξουσίας, ὕπατον τὸ γ. IGLS IV 1313: [Α]ὐτοκράτορα Καίσαρ[α] | Αὐρήλιον Οὐῆρον Σεβ(αστὸν) | Ἀρμενιακὸν Παρθι|κὸν τὸν κύριον |Ἄππιοι Ἡρακλείδης | καὶ Σώπατρος); Commodus (SEG 35 1359: ἀγαθῆι τύχηι· | Μᾶρκον Αὐρήλι|ον Ἀντωνεῖνον | Κόμοδον Αὐ|τοκράτορα Καί|σαρα Γερμανι|κὸν Μηδικὸν | Παρθικόν.). Commodus'un söz konusu unvanları kullanması hakkında bkz. Johne 1967, 180–182; Septimius Severus (SEG 28 1209: [ἀγα]θῇ τύχῃ | [Αὐτ]οκράτορα Καίσαρα | [Λούκ]ιον Σεπτίμιον Σευ|[ῆρον] Εὐσεβῆ Περτίνακα | [Σεβασ]τὸν Ἀραβικὸν Ἀδια|[βηνικ]ὸν Παρθικὸν αὐτο|[κράτορα] τὸ ια ....); Caracalla (IG VII 2500: τὸν μέγιστον καὶ ἀνείκητον | Αὐτοκράτορα Καίσαρα | Μ(ᾶρκον) Αὐρήλιον Σευῆρον Ἀντωνεῖνον | Αὔγουστον Σεβαστὸν | Ἀραβικὸν Ἀδιαβηνικὸν Παρθικὸν | Εὐσεβῆ Εὐτυχῆ | ἡ πόλις).

[29] Anadolu'nun güney sahilleri imparatorlar Marcus Aurelius ve Commodus'un herhangi bir seyahat ve savaş rotaları üzerinde bulunmamaktadır. Bu konuda bkz. Halfmann 1986, 212–215.

[30] Esasen İmparator Traianus'un söz konusu seyahatine yönelik olarak Lykia çapında bir karşılama hazırlığı yapılmıştır. *Procurator* Caelius Florus'un Rhodiapolis'li *euergetes* Opramoas'a yazdığı bir mektup da bu konu hakkında bilgi vermektedir. *Procurator* bu mektubunda imparatorun Lykia sahilinde konaklama ihtimali göz önünde tutularak yapılacak hazırlıklar hususunda Opramoas'ı bilgilendirir (Kokkinia 2000, 25 IVA, 129). Fakat İmparator söz konusu seyahati gerçekleştirememiştir. Zira 117 yılının Ağustos ayında, Roma'ya geri dönüş yolunda Kilikia kenti Selinus'ta ölmüştür (Cass. Dio 68.33). Ayrıntılı bilgi için bkz. Bennet 1997, 201–203.

gelerde *Optimus* (Ἄριστος) unvanının *Parthicus*'tan (Παρθικός) ziyade Caesar (Καῖσαρ) ya da Augustus (Σεβαστός) adlandırmaları ile birlikte kullanılması bu ihtimali zayıflatmaktadır.[31]

Yukarıda bahsi geçen sebeplerden dolayı söz konusu onurlandırmanın Lucius Verus için yapıldığı kabul edilirse ilk satır, imparatorun *Parthicus* dışındaki zafer unvanları olan *Armeniacus* ya da *Medicus* adlandırmalarının birini ya da her ikisini de içerebilir. Lucius Verus ilk olarak *Armeniacus* (163), ardından *Parthicus Maximus* (165) ve en son da *Medicus* (166) unvanlarını almış olsa da, epigrafik verilerde imparatorların aldıkları zafer unvanlarının her zaman sırasıyla verilmediği görülmektedir.[32] Söz konusu bilgilerden yola çıkarak ilk satır [Ἀρμε|νιακ]ὸν Μ̣[ηδικὸν] olarak tamamlanabilir.

Sonuç olarak Phaselis'ten ele geçen yeni yazıt, İmparator Lucius Verus'un 162–166 yılları arasında gerçekleştirdiği doğu seferi sırasında Phaselis'e uğradığını – uğramasının beklendiğini – göstermektedir. Syria'ya deniz yoluyla geçen İmparator'un kente, tıpkı Hadrianus gibi Güney Liman'dan giriş yapması beklenmiştir. Phaselis'lilerin İmparator Lucius Verus için *Olympios* epithetini kullanmaları şimdiye kadar belgelenen ilk örnek olması bakımından önemlidir. Söz konusu yazıtın formülasyonu, kentten ele geçen ve imparatorlar Traianus ile Hadrianus'a ait olarak düşünülen bazı yazıtların yeniden değerlendirilmelerine sebep olmuştur.

Görüldüğü üzere Lykia-Pamphylia sınırında yer alan Phaselis kenti üç doğal limanıyla, Doğu Akdeniz deniz güzergahı üzerinde her daim önemli bir liman olarak varlığını devam ettirmiştir. Kentin özellikle Güney Liman'ı Roma imparatorlarının gerek gezi, gerekse savaş vesilesiyle Doğu'ya düzenledikleri seyahatlerinde konakladıkları bir istasyon olagelmiştir.

Kaynakça

Barnes 1967	T. D. Barnes, Hadrian and Lucius Verus, JRS 57, 1967, 65–79.
Bennet 1997	J. Bennett, Trajan Optimus Princeps. A Life and Times, Londra – New York 1997.
Birley 1997	A. R. Birley, Hadrian. The restless emperor, Londra – New York 1997.
Birley 2000	A. R. Birley, From Hadrian to the Antonines, CAH 11, 2000, 132–194.
Birley 2012	A. R. Birley, The Wars and Revolts, şurada: M. van Ackeren (ed.), A

[31] Krş. IMylasa 35: [Αὐ]τοκράτορα Καί|[σα]ρα Νέρουαν Τρα|[ϊαν]ὸν Σεβαστὸν Ἄ|[ρισ]τ̣ον Γερμανικὸν | [Δα]κικὸν Φλαουία | [Π]ῶλλα ἐκ διαθήκης | [το]ῦ πατρὸς αὐτῆς | [Τί]του Φλαουίου | [---]ορέους. IP VIII. 2 395: Αὐτοκράτορα Νέρουα[ν] | Καίσαρα θεοῦ Νέρουα υἱὸ[ν] | Τραϊανὸν Ἄριστον Σεβαστὸ[ν] | Γερμανικὸν Δακικό[ν] | τὸν γῆς καὶ θαλάσσ[ης] | κύριον...Robert – Robert 1954, 168: αὐτοκράτορι Νέρβᾳ Τραϊανῷ | Ἀρίστῳ Καίσαρι Σεβαστῷ Γερμανι|κῷ Δακικῷ Παρθικῷ | καὶ τῷ δήμῳ τῷ Σεβαστοπο|λειτῶν Π(όπλιος) Στάτιος Ἑρμᾶς … Söz konusu unvan Hadrianus için de kullanılır. Krş. IP VIII.3 8: Αὐτοκράτορα | Καίσαρα θεοῦ | Ἁδριανοῦ υἱὸν | Τίτον Αἴλιον | Ἁδριανὸν Ἀντωνεῖνον | Σεβαστὸν Εὐσεβῆ | Ἄριστον | Κλαύδιος Χάραξ | τὸν τῆς πατρίδος | καὶ τῆς οἰκουμένης | καὶ ἑαυτοῦ εὐεργέτην. IG V^2 533: [Αὐτο-κ]ρ̣άτορα Ν̣ε̣ρ̣ο̣[ύα]ν Τ̣[ραϊα|νὸ]ν Ἁ̣δ̣ρ̣ι̣α̣ν̣ὸ̣ν̣ Κ̣α̣ί̣σ̣α̣ρ̣α̣ Σ̣ε̣β̣[α]|σ̣τ̣ὸν Γερμανικὸν Δακικ[ὸν] Παρθικὸν Ἄριστον, Αὐτοκρά|τορος Νερούα θεοῦ υἱωνόν | Τραϊανοῦ θεοῦ υἱόν, εὐεργέ|την καὶ σωτῆρα τῆς οἰκου|μένης ἡ πόλις ἡ τῶν Μεγα|λοπολειτῶν τὸν αὑτῆς κτίστην. IG XII. 5 674: Αὐτοκράτορα Καίσαρα | θεοῦ Τραϊανοῦ Παρθικοῦ | υἱόν, θεοῦ Νέρουα υἱωνόν | Τραϊανὸν Ἁδριανὸν Σεβα|στὸν ἄριστον, ἀρχιερέα | μέγιστον, δημαρχικῆς | ἐξουσίας, ὕπατον τὸ γ΄ | ὁ δῆμος.

[32] Krş. Marcus Aurelius (IG II^2 3407: Αὐτοκράτορα Καίσ|αρα Μ. Αὐρήλιον Ἀντωνῖν|ον Γερμανικὸν Παρθικὸν | Μηδικὸν Ἀπολλωνιᾶται | οἰκατὰ Κυρήνην διὰ Μ. | Ἰουλίου Πράξιδος | Πανέλληνος. IG V.1 1238: ἁ πόλις | Αὐτοκράτορα Κα[ίσα|ρ]α Μ(ᾶρκον) Αὐρήλιον Ἀντ<ω>|[ν]εῖνον Σεβ(αστόν), θεοῦ Ἀν|[τ]ωνείνου υἱόν, θεοῦ | Ἁ̣δριανοῦ υἱωνόν, | θεοῦ Τραϊανοῦ Παρθ[ι]|κοῦ ἔγγονον, θεο[ῦ] Νέρβα ἀπόγονον, Ἀ̣ρ̣με|νιακὸν Παρθικὸν | Μηδικὸν Γερμα|νικόν, ἀρχιερέα μέ|[γι]στον, δημαρχ[ι|κῆ]ς ἐξουσίας, ὑπα̣|[τον] τὸ γ. IPerge 148: [Αὐτοκράτορα Καίσαρα Μᾶρκο]ν Αὐρήλι[ον Ἀντωνεῖνον | Σεβαστὸν Ἀρμενιακὸν Μη]δικὸν Π[αρθικὸν πατέρα | πατρίδος ---]. Marcus Aurelius, *Armeniacus*, *Parthicus* ve *Medicus* zafer unvanlarını, Lucius Verus'un söz konusu bölgelerde kazandığı zaferler dolayısıyla almıştır (krş. Johne 1967, 177–179; Kneissl 1969, 98–102). Fakat bazen aynı yazıtta her iki imparator da anılmasına rağmen, bazen söz konusu unvanların birisi için yazılırken, diğeri için yazılmadığı olmuştur. Krş. IGR IV 625: ἀγαθῇ τύχῃ | Αὐτοκράτορα Καίσαρα | Μ. Αὐρήλιον Ἀντωνινὸν | Σεβαστὸν Ἀρμενιακὸν | Παρθικὸν κὲ Αὐτοκράτορα | Καίσαρα Λούκιον Αὐρήλιον | Οὐῆρον Σεβαστὸν Ἀρμε|νιακὸν κὲ Μηδικόν | ἡ πόλις…

Companion to Marcus Aurelius, Oxford 2012, 217–233.

Blackman 1981 — D. J. Blackman, The Inscriptions, şurada: J. Schäfer (ed.), Phaselis. Beiträge zur Topographie und Geschichte der Stadt und ihrer Häfen, Tübingen 1981, 138–163.

Delemen 2011 — İ. Delemen, Perge'den Kolossal Lucius Verus Heykeli, Adalya 14, 2011, 297–314.

Dodd 1911 — G. H. Dodd, Chronology of the Eastern Campaigns of the Emperor Lucius Verus, Num. Chron. 11, 1911, 209–267.

Gökalp 2008 — N. Gökalp, Attaleia Kent Tarihi ve Yazıt Korpusu, Antalya 2008 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Halfmann 1986 — H. Halfmann, Itinera principum. Geschichte und Typologie der Kaiserreisen im Römischen Reich, Stuttgart 1986.

Johne 1967 — K. P. Johne, Zu den Siegernamen der Kaiser Marc Aurel und Commodus, Klio 48, 1967, 177–182.

Kadıoğlu 2013 — M. Kadıoğlu, Anazarbos Zafer Takı: Restitüsyon ve Tarihleme Önerisi, şurada: G. Kökdemir (ed.), Orhan Bingöl'e 67. Yaş Armağanı / A Festschrift for Orhan Bingöl on occasion of his 67th Birthday, Ankara 2013, 237–260.

Kapetanopoulos 1970 — E. Kapetanopoulos, Flavius Hierophantes Paianieus and Lucius Verus, REG 83, 1970, 63–69.

Kienast 1996 — D. Kienast, Römische Kaisertabelle. Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie, Darmstadt 1996[2].

Kneissl 1969 — P. Kneissl, Die Siegestitulatur der römischen Kaiser. Untersuchungen zu den Siegerbeinamen des ersten und zweiten Jahrhunderts, Göttingen 1969.

Kokkinia 2000 — C. Kokkinia, Die Opramoas-Inschrift von Rhodiapolis, Bonn 2000.

Robert – Robert 1954 — J. Robert – L. Robert. La Carie, II. Le Plateau de Tabai et ses environs, Paris 1954.

Strobel 1993 — K. Strobel, Zeitgeschichte unter den Antoninen. Die Historiker des Partherkrieges des Lucius Verus, ANRW II 34.2, Berin 1993, 1315–1360.

Tüner Önen 2008 — N. Tüner Önen, Phaselis Antik Kenti ve Teritoryumu, Antalya 2008 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Tüner Önen 2013 — N. Tüner Önen, Hadrians Reisen im östlichen Mittelmeer anhand neuer Inschriften aus Phaselis, Adalya 16, 2013, 93–106.

Weiss 2007 — P. Weiss, Militärdiplome und Reichsgeschichte: Der Konsulat des L. Neratius Proculus und die Vorgeschichte des Partherkrieges unter Marc Aurel und Lucius Verus, şurada: R. Haensch – J. Heinrichs (eds.), Herrschen und Verwalten. Der Alltag der römischen Administration in der Hohen Kaiserzeit, Köln 2007, 160–172.

Witulski 2007 — T. Witulski, Kaiserkult in Kleinasien. Die Entwicklung der kultisch-religiösen Kaiserverehrung in der römischen Provinz Asia. Von Augustus bis Antoninus Pius, Göttingen 2007.

Woodward 1910 — A. M. Woodward, A Journey in South-Western Asia Minor, ABSA 16, 1910, 76–136.